

تأثیر شبکه‌های اجتماعی بر عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان مقطع دبیرستان

زلیخا امرایی^۱، مریم کوتی^۲

^۱ لیسانس طراحی و دوخت دانشگاه علمی کاربردی (تعاونی تولیدکنندگان بروجرد) (نویسنده مسئول)

^۲ فوق لیسانس تاریخ تشیع دانشگاه پیام نور تهران جنوب

چکیده

انقلاب اینترنت، جهان اطلاعات را از منظر به اشتراک گذاری، سرعت، ذخیره سازی، تغییر و بازیابی اطلاعات به هر شکلی و با در نظر گرفتن موقعیت فرد تغییر داده است. با استفاده از اینترنت تعدادی از فناوری‌های وب ظهور کرده‌اند و فناوری به اشتراک گذاری داده‌ها و ارتباطات امواجی را ایجاد می‌کند که شبکه رسانه‌های اجتماعی از آن جمله است. رسانه‌های اجتماعی روی ارتباطات، آموزش و پژوهش در تمام سطوح جامعه تأثیر گذاشته‌اند؛ که یکی از تأثیرات آن در حیطه آموزش و پرورش، بر عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان است در این پژوهش با بررسی‌هایی روی سایر تحقیقات انجام شده در این زمینه معنی و مفهوم شبکه‌های اجتماعی و عملکرد تحصیلی از دیدگاه‌های مختلف، علل گرایش دانش‌آموزان این رده سنی به فضای مجازی و تأثیرات آن بر عملکرد تحصیلی‌شان و در آخر با بیان شیوه‌های صحیح استفاده از شبکه‌های مجازی می‌خواهیم اثرات منفی و آسیب‌های آن را به حداقل برسانیم. روش تحقیق تجزیه و تحلیل کتابخانه‌ای و مروری است که با مراجعه به کتب، مقالات و سایر منابع مکتوب معتبر در این زمینه به پردازش مفهوم پرداخته شده است. با بررسی پژوهش‌ها به این یافته‌های دست یافتیم که قابلیت‌های جذاب فضای مجازی، فرار از خود و ناکامی‌های زندگی از جمله عوامل تأثیر گذار در گرایش نوجوانان به این شبکه‌ها است. درگیری بیش از حد دانش‌آموزان به شبکه‌های اجتماعی اگرچه انگیزه اجتماعی و امید به آینده در دانش‌آموزان را تحت تأثیر قرار می‌دهد اما در برخی موارد باعث پایین رفتن نمرات درسی و افت تحصیلی آن‌ها می‌شود.

واژه‌های کلیدی: شبکه‌های اجتماعی، عملکرد تحصیلی، دانش‌آموزان، دبیرستان

مقدمه

دانش آموزان به دلیل اینکه زمان زیادی را در مدرسه در کنار همدیگر می گذرانند. از طریق همسالان و الگو پذیری از یکدیگر روابط اجتماعی را فرا می گیرند که این الگو پذیری ممکن است شامل موارد مثبت و منفی بسیاری باشد و این الگو پذیری ها، بسته به مقطع تحصیلی و سن دانش آموزان می تواند متفاوت باشد. از مهمترین مقاطع تحصیلی که الگوپذیری می تواند به دلیل سن هویت یابی و استقلال طلبی نمود بارزتری داشته باشد، مقطع دبیرستان است. در مقطع متوسطه دوم دانش آموزان به دلیل حفظ استقلال خواهی از الگو پذیری اجتماعی استفاده می نمایند و سعی در این دارند که با الگو برداری از شخصیت های مختلف ورزشی، اجتماعی و ... هویت خود را پیدا نمایند به همین دلیل هر نوع الگو برداری که به صورت غیر مستقیم توسط همسالان انجام می پذیرد، برای نوجوان از اهمیت بیشتری برخوردار بوده و ماندگاری بالاتری را در دانش آموزان ایجاد می کند. واضح و مبهرن است که شخصیت های مختلف اجتماعی می توانند بر الگو پذیری دانش آموزان نقش عمده ای داشته باشد و فضای مجازی در این میان نقش برجسته ای دارد. شبکه های اجتماعی مجازی مجموعه ای از وب سایت هایی است که به کاربران امکان می دهد، علاقه مندی ها، افکار و فعالیت های خود را با یکدیگر به اشتراک بگذارند؛ به عبارت دیگر، شبکه های اجتماعی سایت هایی هستند که با استفاده از یک موتور جستجوگر و افزودن امکاناتی مانند چت، پیام رسانی الکترونیک، انتقال تصویر و صدا و...، امکان ارتباط کاربران را در قالب شبکه ای از روابط فردی و گروهی فراهم می آورند (شاوردی و همکاران، ۱۳۹۸). عملکرد تحصیلی مجموعه رفتارهای تحصیلی است که در دو بعد پیشرفت تحصیلی و یا پسرقت تحصیلی در زمینه کسب معلومات نشان داده می شود. البته این عملکرد می تواند در ارتباط با عوامل دیگر تحصیلی از قبیل فعالیت های کلاسی و ارتباط با همکلاسی ها نیز، نشان داده شود (محمدی صادق، ۱۳۹۸). پاول و همکاران (۲۰۱۲) در تحقیقی با عنوان اثر شبکه های اجتماعی آنلاین بر عملکرد تحصیلی دانش آموزان بیان داشتند که شبکه های اجتماعی آنلاین بر عملکرد تحصیلی تاثیر منفی و معناداری دارد. اوزیر (۲۰۱۴) در پژوهشی تحت عنوان بررسی فرهنگ استفاده از سایت های شبکه های اجتماعی و عملکرد تحصیلی بیان داشتند که نبود فرهنگ استفاده از شبکه های اجتماعی بر عملکرد تحصیلی دانش آموزان تاثیر منفی خواهد داشت.

خجسته و همکاران (۱۴۰۱) در پژوهشی با عنوان تاثیر استفاده از شبکه های اجتماعی بر عملکرد تحصیلی و دلبستگی به مدرسه دانش آموزان به این نتایج دست یافتند که استفاده از شبکه های اجتماعی بر عملکرد تحصیلی و دلبستگی به مدرسه تاثیر معناداری دارد و به مدیران، معلمان و مشاورین مدرسه پیشنهاد می گردد که دانش آموزان را با معایب و تهدیدهای استفاده

بیش از اندازه و افراطی از شبکه های مجازی آشنا کنند و با ایجاد فضای شاد باعث بهبود عملکرد در دانش آموزان نسبت به مدرسه شوند.

شاوردی و همکاران (۱۳۹۸) در تحقیقی تحت عنوان تاثیر شبکه های اجتماعی مجازی بر عملکرد کمی تحصیلی دانش آموزان دختر مقطع متوسطه دوم شهر تهران نتیجه گرفتند که شبکه های اجتماعی مجازی می تواند به عنوان یک شیوه مناسب برای تعامل میان دانش آموزان از یک سو و نیز معلم و دانش آموزان برای انتقال مطالب علمی، به اشتراک گذاری سوالات و مسئله های درسی و کمک به یکدیگر در شناخت مسیر درست حل مسائل مورد استفاده قرار گیرد. گرچه در این بررسی استفاده از شبکه های اجتماعی مجازی بر روی عملکرد کمی تحصیلی دانش آموزان از تاثیر منفی برخوردار نیست لکن باید توجه داشت که عضویت در این شبکه ها در قالب گروه و هم به شکل یک کانال در صورتی که ایجاد وابستگی نماید و دانش آموزان وقت زیادی از اوقات درسی خود را به آن اختصاص دهند، می تواند بر عملکرد کمی تحصیلی دانش آموان تاثیر گذار باشد.

محمدی صادق (۱۳۹۸) در پژوهشی با عنوان تاثیر شبکه های اجتماعی و رفتارهای اجتماعی بر رویه تحصیلی دانش آموزان به این یافته ها دست پیدا کردند که بین رفتارهای اجتماعی با رویه تحصیلی دانش آموزان متوسطه دوره دوم زاهدان رابطه معناداری وجود دارد؛ اما بین شبکه های اجتماعی با رویه تحصیلی دانش آموزان متوسطه دوره دوم نواحی ۲ و ۱ زاهدان رابطه معناداری وجود ندارد.

استفاده از شبکه های اجتماعی مجازی علاوه بر ایجاد آموزش و ایجاد الگو برداری مناسب، می تواند باعث ایجاد معضلات و مشکلات و آسیب های دیگری برای دانش آموزان می گردد. از آنجا که استفاده از تلفن های هوشمند و بهره گیری از شبکه های مجازی اینترنتی این امکان را به کاربران داده است تا در منزل و در زمان های سوخته نیز از آن استفاده نمایند. دانش آموزان نیز از این امر مستثنی نبوده و پیوسته در معرض آسیب های استفاده نادرست از فضای مجازی قرار می گیرند. شبکه های اجتماعی را از جنبه های مختلف می توان مورد کنکاش و ارزیابی قرار داد. بنابراین با توجه به اینکه سلامت روانی کودکان و نوجوانان یکی از مقوله های مهم در مباحث روانشناسی و جامعه شناسی محسوب می شود همچنین با توجه به این مسئله که امروزه بسیاری از دانش آموزان در مقاطع پایین تحصیلی به تلفن همراه و اینترنت دسترسی دارند و از آن استفاده های مختلفی به عمل می آورند؛ لذا از جمله مشکلاتی که ممکن است برای دانش آموزان که به عنوان آینده سازان جامعه در نتیجه اشتغال زیاد با تلفن همراه و استفاده از این نرم افزار پیش بیاید، افت تحصیلی و کاهش عملکرد آموزشی آنان می باشد (شاکری نسب و همکاران، ۱۳۹۷).

شبکه های اجتماعی

افراد اغلب برای دستیابی به اطلاعات، منابع و موقعیت ها به روابط شخصی و نزدیکان خود متکی هستند. این روابط، شبکه اجتماعی فرد را تشکیل می دهد و آن به نوبه خود سیستم اجتماعی را به وجود می آورد. دانشمندان اجتماعی از مفهوم شبکه اجتماعی برای اشاره به سیستم پیچیده روابط بین افراد در سیستم اجتماعی استفاده کرده اند. شبکه اجتماعی یا منبع تولید کننده سرمایه اجتماعی ترکیبی از کنشگران (کنشگران لزوماً افراد نیستند بلکه سازمان ها و گروه ها را نیز در بر می گیرند) و روابط بین آنهاست؛ به عبارت دیگر شبکه اجتماعی الگویی از روابط است که کنشگران را به هم متصل می کند. شبکه اجتماعی را می توان مجموعه ای از افراد یا سازمان ها یا مجموعه های دیگر اجتماعی دانست که از طریق روابط اجتماعی مانند دوستی، همکار بودن یا تبادل اطلاعات با یکدیگر مرتبط می شوند. بدین ترتیب شبکه اجتماعی الگویی ارتباطی است که مردم را به هم متصل می کند و یا پیوندهایی است که افراد را با گروه هایی از مردم مرتبط می سازد (شارع پور، ۱۳۹۱). مشتریان می توانند از طریق عضویت در شبکه های اجتماعی پروفایل ها و صفحات شخصی برای خودشان بسازند و از این طریق با دوستانشان در ارتباط باشند. از طریق شبکه های اجتماعی می توانند به جذب مشتریان بالقوه و بالفعل اقدام و آنها را برای عضویت دعوت کنند. فیس بوک و مای اسپیس دو نمونه از معروف ترین شبکه های اجتماعی اند که مشتریان میلیونی دارند می توانند در این دو شبکه اجتماعی به ترویج و تبلیغ محصولات و خدمات بپردازند. شبکه های اجتماعی به منزله وسیله ای برای دسترسی و تشویق و ترغیب خدمات برنامه ها، منابع جدید و ارائه اطلاعات عمومی استفاده می شود. در میان شبکه های اجتماعی، فیس بوک یکی از فناوری های عالی است که در میان فعالیت های بازاریابی گنجانیده شده است. از این رو فیس بوک فرصتی عالی را به منظور بهره وری از امکانات آن در بازاریابی و مراکز اطلاعاتی فراهم می کند. در بیشتر مطالعات قابلیت های فیس بوک در فعالیت های تشویقی و ترغیبی برای رؤیت پذیری مناسب ترین گزینه است. یکی از ویکی های مشهور، ویکی پدیا، دانشنامه آزاد آنلاین است که در آن مشتریان به تولید و ویرایش مقاله مشغول اند. افراد می توانند از ویکی به منزله ابزاری برای پروژه ها استفاده کنند و از طریق فراخوان در رسانه های اجتماعی مشتریان را در پروژه ها و فعالیت ها مشارکت دهند. همچنین از طریق این ابزار رسانه ای می توان محصولات و خدمات را به مشتریان معرفی کرد (جلیل پور، ۱۳۹۴). رسانه های اجتماعی و تغییر رفتار و رویه تحصیلی با پیدایش شبکه های اجتماعی استفاده از این شبکه ها جزء جدایی ناپذیری از زندگی بسیاری از دانش آموزان شده است و روی کلیه جوانب زندگی دانش آموزی از جمله میزان مطالعه عملکرد تحصیلی و سایر مهارت های تحصیلی آنها تأثیر مستقیم داشته است (محمدی صادق، ۱۳۹۸). از جدیدترین تکنولوژی های ارتباطی می توان از شبکه های اجتماعی نام برد. شبکه های اجتماعی پایگاه های جدیدی هستند که در مرکز توجه کاربران قرار گرفته اند و هر کدام دسته ای از کاربران با ویژگی های خاص را گرد هم می آورند (آقابابایی و تاجی، ۱۳۹۱). شبکه های اجتماعی ارتباط های فردی، ارتباط فرد

در خانواده، حوزه های اجتماعی و ساختار خانواده را تحت تأثیر قرار می دهد که هر کدام از این چهار شاخه آثار منفی و مثبتی به همراه دارد. انتقال سریع داده ها، اطلاع رسانی، دسترسی راحت به کالاهای مورد نیاز از ویژگی های شبکه های اجتماعی و فضای مجازی است. کمرنگ شدن حیا، اعتیاد اینترنتی، بی حوصلگی در بیرون از فضای مجازی افت تحصیلی، گوشه گیری و عدم تمرکز به دلیل سرعت بالای تبادل اطلاعات، کاهش احساسات، کاهش ارتباطات واقعی، متن گرایی، کاهش تسلط بر مهارت های کلامی و خواندن و نوشتن، بحران هویت، به خطر افتادن سلامت جسمی و دریافت های جایگزین از جمله آثار منفی و آسیب های ناشی از استفاده از شبکه های مجازی و اجتماعی است. در حوزه خانوادگی افراد می توانند در سایه شبکه های اجتماعی از تجربیات یکدیگر استفاده کنند اما ممکن است این انتقال تجربیات، مصرف گرایی را افزایش داده و از طرفی ارتباط با افراد خانواده را تضعیف کند. شبکه های مجازی، فرصتی را برای ارتباط با دوستان و اجتماعی شدن افراد فراهم می کند و این نکته ای مثبت است؛ اما ظرفیت پذیرش هنجارها را در افراد بالا برده و امکان تغییر سوگیری های مختلف را در افراد به وجود می آورد. تا آنجا که ممکن است فرد خیلی از ارزش هایش را در این شبکه ها از دست بدهد (حسین آبادی، ۱۳۹۱).

شبکه های اجتماعی در کشور ما به سرعت در میان نوجوانان و جوانان ایرانی محبوب شده است و ایرانی ها رتبه سوم را در این شبکه ها کسب کرده اند (ستارزاده، ۱۳۸۶). فرهنگ رسانه ای، اینترنت فضای ذهنی جوانان را اشغال کرده و از آن مهم تر، نمایانگر نقش خانواده در کنار این ابر رسانه است که والدین روی فرزندان خود تا چه حد کنترل تربیتی و نظارت اخلاقی دارند بروز آسیب های نوظهور می تواند زمینه ساز نوع جدیدی از آسیب های اجتماعی و روانی باشد به همین دلیل برنامه ریزی برای شناسایی، پیشگیری و کاهش آسیب های نوظهور لازم و ضروری می کند (جعفری، ۱۳۹۵).

عملکرد تحصیلی

از جمله شاخصه های مهم در سنجش کیفیت آموزش، عملکرد تحصیلی دانش آموزان است که از نقطه نظر علمی و کاربردی دارای اهمیت است. به اعتقاد تیلور اهداف اساسی هر نظام آموزشی فراهم آوردن شرایط و استفاده از شیوه های نوین و مفید است تا فراگیران به کمک آنها بتوانند حداکثر توانمندی های خود را بروز داده و به موفقیت های بیشتری دست یابند. از نظر او نیز شاخص چنین پیشرفتی، «عملکرد تحصیلی» است (دورتاج، ۲۰۰۲).

توکمن نیز عملکرد تحصیلی را تصویر آشکار از درک، مفاهیم، مهارت ها، ایده ها و دانش یک فرد و طرحی که به وضوح نمرات عملکرد یک دانش آموز نشان می دهد، تعریف می کند. از این رو، عملکرد تحصیلی آنان باید با در نظر گرفتن تمام عوامل مثبت یا منفی که می تواند بر عملکرد آموزشی شان را تحت تأثیر قرار دهد به طور مؤثری مدیریت شود (مینگل و آدامس، ۲۰۱۵).

بدیهی است عملکرد منفی می‌تواند منجر به افت تحصیلی گردد که این امر هزینه‌هایی را بر دوش اقتصاد کشور تحمیل می‌کند به گونه‌ای که هزینه ناشی از افت تحصیلی و ترک تحصیلی در ایران در سال ۲۰۰۸، ۴۲۰ میلیارد تومان برآورد شده است (خبر آنلاین). از سوی دیگر افت تحصیلی منجر به کاهش احتمال بازگشت به تحصیل این دسته از دانش‌آموزان شده و ادامه این روند موجب افزایش میزان آسیب‌پذیری دانش‌آموزان در برابر ناهنجاری‌های اجتماعی می‌شود. ترک تحصیل آسیب‌های فراوانی دارد و برای حل این موضوع باید برنامه ریزی دقیق و جامع انجام شود و عزمی راسخ شکل بگیرد (شاوردی و همکاران، ۱۳۹۸).

دانش‌آموزان و اینترنت

اینترنت و وب‌گردی از جمله پدیده‌هایی است که در دو دهه اخیر جای خود را در میان مردم جهان باز کرده است و دیگر حد و مرزها نسبت به این پدیده شکسته و تمامی افراد اجتماع صرف‌نظر از دیدگاه‌ها و سلايق گوناگون به آن گرایش پیدا کرده‌اند. اما اینترنت تا جایی پیش رفته که حتی از تلویزیون و ماهواره، ۲ رقیب سنتی‌تر خود پیشی گرفته است. دیگر افراد نه تنها نسبت به این ابزار ارتباطی اشتیاق بیشتری نسبت به ماهواره و تلویزیون از خود نشان می‌دهند که با آمدن مطبوعات آنلاین نیز از اقبال مردمی نسبت به روزنامه‌های سنتی و چاپی به‌شدت کاسته شده است. اما آنچه اینترنت را مانند تلویزیون برای کودکان و نوجوانان خطرناک جلوه می‌دهد افزایش سایت‌های بازی‌های اینترنتی و سایت‌های غیراخلاقی است که باعث بروز ناهنجاری‌هایی در میان قشر نوجوان و جوان جامعه می‌شود. در واقع کودکان نه تنها در معرض خطر اعتیاد به بازی‌های کامپیوتری و فراتر از آن بازی‌های اینترنتی قرار گرفته‌اند که در معرض آموزش بسیاری از مسائل غیراخلاقی نیز قرار می‌گیرند. از همین رو والدین باید هوشیار بوده و هم بر ساعات استفاده کودکان خود از اینترنت و هم دسترسی کودکان خویش به سایت‌ها نظارت داشته باشند؛ در واقع بی‌حد و مرز بودن دنیای اینترنت و نامحدود بودن آن و جاری نبودن قوانین محدودکننده خاص بر اینترنت آن را بدل به پدیده‌ای بس خطرناک برای دانش‌آموزان به ویژه دانش‌آموزان دبیرستانی کرده است. اینترنت یک پدیده دو کاربردی است که همزمان می‌تواند برای دانش‌آموزان مفید و در عین حال بسیار مضر باشد؛ مفید از آن رو که اینترنت دارای سایت‌های متعدد آموزشی است و در زمینه آموزشی می‌تواند نقش مؤثری برای کودکان ایفا کند و علاوه بر این اینترنت و در کل استفاده از فناوری رایانه‌ای، امروزه پایه و مبنای ورود به مدرسه و دانشگاه و در سنین بالاتر بازار کار قرار گرفته است. از سویی دیگر بازی‌های اینترنتی نیز با رعایت پاره‌ای از موارد از جمله پرهیز از پیگیری بازی‌های خشونت بار کامپیوتری و اینترنتی توسط کودکان و نوجوانان و نظارت والدین بر انجام این بازی‌ها می‌تواند در تقویت هوش آنان مؤثر

واقع شود. سویه دیگر استفاده از اینترنت سویه منفی و مخرب آن است که در صورت عدم نظارت والدین و ورود دانش آموزان به سایت های غیراخلاقی می تواند بسیار مخرب باشد. صدمات بهداشت روانی از طریق این گونه سایت ها به کودکان و نوجوانان به ویژه در ایجاد مسائلی مانند انحرافات جنسی، خشونت، اعتیاد، رفتارهای ضداجتماعی، سست شدن مبانی خانواده و اشاعه جرم و جنایت در طیف وسیع در بسیاری موارد جبران ناپذیر است. به همین خاطر والدین باید ضمن آنکه خود مبانی کامپیوتر و اینترنت و نحوه استفاده از آن را فرا می گیرند، توجه داشته باشند که با محدودیت های شدید و تنبیهات نمی توان به طور کامل بر استفاده کودکان و نوجوانان از اینترنت نظارت داشت. صحبت با کودکان و نوجوانان در مورد نحوه استفاده از کامپیوتر از سوی آنان و خطراتی که در هنگام آنلاین شدن ممکن است آنها را تهدید کند از جمله راهکارهای مؤثر نظارتی محسوب می شود. دیگر راهکار مناسبی که می تواند در این زمینه از سوی والدین پیگیری شود، قرار دادن کامپیوتر در مکانی از منزل است که بتوان فعالیت های دانش آموز را تحت نظر داشت. محدود کردن زمان استفاده از کامپیوتر نیز اقدام مهمی است که می تواند توسط والدین به اجرا درآید. نظارت بر پیام های الکترونیک در چت روم ها نیز بسیار مهم است. والدین باید این نکته را مورد توجه قرار دهند که برای پیشگیری از ارتباطات زیاد کودکان و نوجوانان در چت روم ها و استفاده آنها از فضای مجازی به منظور دوستیابی، باید تلاش هایی را جهت برقراری روابط اجتماعی سالم برای فرزندان خود انجام دهند (تقوایی و زحمتکش، ۱۳۸۴).

علل گرایش نوجوانان به اینترنت

علل جذب و گرایش نوجوانان به اینترنت را می توان به شرح زیر بیان کرد:

۱- قابلیت های جذاب اینترنت: ویژگی های جذاب اینترنت برای نوجوانان عبارتند از:

الف) وب سایت ها: که مجموعه ای از اطلاعات، سرگرمی و تعامل در یک مکان منحصر به فرد را در اختیار کاربران قرار می دهد.

ب) موتور های جست و جو: موتور های جست و جو از منابع وب اند که می توان از آن ها برای جست و جو درباره تمامی مسائل و موضوعات مورد نظر استفاده کرد.

ج) گپ خانه ها: سایت های خاصی اند که اجازه می دهند نوجوانان و جوانان مکالمه های آنی داشته باشند. اتاق های گفت و گو، معمولاً بر حسب موضوع یا هدف گفت و گو کننده تقسیم شده اند.

د) ارسال پیام های آنی: نرم افزار هایی که به طور عمده نوجوانان را آن برای ارسال پیام های آنی به کسانی که دارای همان نرم افزارند، استفاده می کنند.

ه) صفحه های اطلاعات: نرم افزاری است که اجازه می دهد نوجوانان سوال ها و اطلاعات خود را با موضوع های خاص ارسال کنند.

و) پست الکترونیکی: نرم افزاری است که توسط آن می توان پیغام های خود را به نشانی های مشخص فرستاد و یا دریافت کرد.

ز) وب لاگ ها: وب سایت خاصی است که فرد می تواند افکار، احساسات و کارهای خود را در آن به رشته تحریر درآورد و از آن نگه داری کند.

۲- پر کردن اوقات فراغت: یکی از علل مصرف بالای اینترنت در میان نوجوانان و جوانان، پر کردن اوقات فراغت است؛ زیرا امکانات ورزشی یا تفریحی به اندازه کافی در اختیار آنان قرار ندارد. اکثر خانواده ها نیز از این امر استقبال می کنند که نوجوانان در خانه و در کنار آن ها با یک کامپیوتر و اشغال خط تلفن سرگرم باشند، غافل از این که در صورت استفاده نامناسب از اینترنت، آثار منفی و مخرب آن به مراتب بیش تر از بسیاری از سرگرمی های دیگر است.

۳- فرار از خود و ناکامی های زندگی: اینترنت برای بسیاری از نوجوانان و جوانان پناه گاهی است که از مشکلات، دردها و رنج های خود به آن روی می آورند و به عنوان یک ابزار سرگرم کننده به آن نگاه می کنند.

۴- عدم شکل گیری هویت مطلوب در نوجوانان، وجود شکاف های اجتماعی، شکاف بین نسل ها و نیز از هم پاشیدگی تعاملات بین والدین و فرزندان، از دیگر علل گرایش نوجوانان به استفاده از اینترنت می تواند باشد (مقتدایی، ۱۳۹۳).

تاثیر شبکه های اجتماعی بر عملکرد تحصیلی

امروزه یکی از موضوعاتی که می توان آن را به لیست دغدغه های والدین اضافه کرد میزان حضور دانش آموزان در فضای مجازی و پرسه زدن آنها در شبکه های اجتماعی است. چراکه کمتر مادری را می توان سراغ داشت که از وقت تلف کردن های فراوان فرزندش در فضای مجازی شکایت نداشته باشد (لطف آبادی، ۱۳۸۴). استفاده دانش آموزان و دانشجویان از شبکه های اجتماعی در کلاس درس نوعی بی نظمی ایجاد کرده و از سوی دیگر در جریان یادگیری اختلال ایجاد می کند و موجب

فروریختگی آموزش می شود. برخی از کارشناسان آموزشی افت تحصیلی را پایین بودن کیفیت در آموزش و پرورش می دانند اما برخی دیگر جدا از این مسئله ورود دانش آموزان به فضای مجازی و سرگرم شدن در شبکه های اجتماعی و بازی های اینترنتی را هم بی تأثیر بر افت تحصیلی نمی دانند. طبق پژوهش بنیاد علوم رفتاری که از ابتدای سال ۹۲ تا پایان سال ۹۳ بین ۴ هزار و ۶۵۰ نوجوان ۸ تا ۱۴ ساله در تهران اصفهان ابهر رودبار رشت و کاشان انجام شده است ۳۰ درصد نوجوانان به بازی های رایانه ای اعتیاد دارند و وضعیت مالی خانوادگی با بازی های پیشرفته ارتباط مستقیم داشته و کودکان خانواده هایی که پدر و مادر هر دو شاغل هستند ۴ برابر بیشتر از کودکان دیگر برای بازی های یاد شده وقت مصرف می کنند (فتحی و مختارپور، ۱۳۹۳).

برخی از نظر برخی پژوهشگران دلیل پایین بودن میانگین نمرات دانش آموزان را نمی توان صرفاً بی کیفیتی آموزش دانست. دانش آموزان خیلی در گیر فضای مجازی هستند کیفیت کتاب ها نسبت به گذشته افزایش یافته اما دانش آموزان درگیر مسائلی هستند که به کیفیت درس دادن معلم مربوط نمی شود (شکر کن و همکاران، ۱۳۷۹). استفاده از شبکه های اجتماعی انگیزه اجتماعی و امید به آینده در دانش آموزان را هم تحت تأثیر قرار می دهد. زمانی بود که دانش آموزان صرفاً پیشرفت در آینده را علم آموزی می دانستند و تمام هدفشان درس خواندن بود اما اکنون این نگرش تغییر کرده و دانش آموزان درگیر مسائل جانبی هستند. آنها خیلی وقت صرف شبکه های مجازی می کنند و خانواده ها به دلیل مشغله زیاد از فرزندان خود غافل هستند و مسئولیت تربیت را بیشتر بر عهده مدرسه و آموزش و پرورش می دانند. پژوهشگران عقیده دارند که همه آگاهی ها را نمی توان در مدرسه یاد داد و نیاز به توجه خانواده ها هم وجود دارد. همچنین استفاده بیش از حد از این رسانه های نوین سبب برخوردهای فیزیکی و خشن و تیک های عصبی در دانش آموزان شده است. البته نمی توانیم جلوی پیشرفت تکنولوژی را بگیریم اما والدین باید اطلاعات جدید را بیاموزند و با مشاوره در خصوص تأثیرات نرم افزارهای ارتباطی و بازی های رایانه ای سطح آگاهی خود را بالا ببرند. باید والدین با آموزش های لازم در مواجهه با اینترنت مراقب فرزندان خود باشند و جلوی انحرافات را بگیرند (بیابانگرد، ۱۳۸۷). از طرفی تنها کاری که آموزش و پرورش برای جلوگیری از آسیب های اجتماعی در میان دانش آموزان می تواند انجام دهد آموزش، مهارت آموزی و پیشگیری است. هر چه در توان آموزش و پرورش باشد در زمینه پیشگیری، آموزش و مهارت آموزی دانش آموزان تلاش می کند تا جلوی گسترش آسیب های اجتماعی در بین دانش آموزان گرفته شود (علیخانی، ۱۳۸۳).

ترویج فرهنگ صحیح استفاده از اینترنت

چت محیط گفتگویی است که می توان استفاده های متفاوتی از آن کرد. افرادی که آگاهی و بینش لازم را از شبکه جهانی اینترنت و ابزار آن دارند می توانند بر معلومات خود بیفزایند و در مقابل، کسانی که آگاهی کافی ندارند تنها وقتشان را با

گفتگوهای بیهوده هدر می دهند و بدون هیچ فایده ای از زندگی مفید دورمانده و از طرفی نیز به علت عدم شناخت کافی والدین در مورد این تکنولوژی نوین، کاربردهای نادرست آن گریبان گیر جوانان می شود. عکس ها، فیلم ها، مجلات، بازی های کامپیوتری و پورنوگرافی در اینترنت که تجاوز و غیرانسانی شدن جنس مؤنث را در صحنه های مستهجن به تصویر می کشد، ابزاری قدرتمند در تغییر شکل دادن نگرش ها و آگاهی های جوانان از رابطه زناشویی می باشد. حداقل تاثیری که این امر می تواند بر روی جوانان بگذارد، تغییرات فاحش در شیوه نگرش و رفتار آنهاست که این امر با مشاهده تصاویر محرک زناشویی تسریع خواهد شد. چت روم مکانی است که یک جوان در آن احساس آزادی می کند که این آزادی باعث سوءرفتارها در بین جوانان می شود. وقت گذرانی بیش از حد از چت روم ها علاوه بر تلف کردن پول و سرمایه باعث می شود تا کاربران در انجام تکالیف تحصیلی کوتاهی نمایند و دچار افت تحصیلی شوند. یکی دیگر از جنبه های منفی چت روم ها، ورود بی هویت اشخاص در آن است و با توجه به تحقیقات انجام گرفته کسانی که نسبت به دیگران کمتر از چت روم ها و کلا اینترنت استفاده می کردند، ارتباط فیزیکی بهتری با خانواده و دوستان خود داشتند. استفاده از چت روم ها نیز مشکلات خانوادگی زیادی را ایجاد می کند که این استفاده زیاد از اینترنت باعث می شود تا فرد نتواند با خانواده خود ارتباط برقرار کند و روابط خانوادگی و زندگی زناشویی او دچار اختلال می گردد. از مشکلات جامعه ما این است که متولیان فرهنگی کشور طی سال های گذشته نتوانسته اند فرهنگ صحیح تفریح و اوقات فراغت را در جامعه نهادینه کنند و هنوز هم در این حوزه دچار مشکل هستند. همچنین عواملی همچون فشارهای اقتصادی، مشکلات خانوادگی، بیکاری، فقدان برنامه مناسب برای پر کردن اوقات فراغت، نبودن تفریحات سالم، عدم امکان ازدواج، فشار گروه های همسال می تواند به گرایش نوجوانان به اینترنت و ورود به چت رومها موثر باشد. در این مقطع نیازمند آن هستیم که از این امکانات به بهترین نحو استفاده کنیم باید فرهنگ سازی کنیم، فرهنگ جامعه تحت تاثیر فناوری ها تغییر می کند و باید فرهنگ جدید و ساختار ارتباط تولید شده را شناخته و هم راستا با آن گام برداریم. در غیر این صورت به یکسری افراد بی هدف، عصبی و ناراضی تبدیل خواهیم شد. چت تا زمانی که مهار شود نه تنها مشکلی ایجاد نمی کند بلکه بسیار سودمند و مفید می باشد، اما وقتی به لایه های ضداخلاقی و ضد اجتماعی برود، از هم گسیختگی روابط خانوادگی را در پی خواهد داشت. باید با آموزش صحیح اقشار مختلف جامعه از کاربردهای مثبت چت، این فناوری را برای کارهای فراملی، علمی و نوآوری های ارزشمند، مورد استفاده قرار داد. نکته مهم این است که فرهنگ آن باید ایجاد شود. در هر حال نمی توان منکر جذابیت های ارتباط به واسطه چت شد. اما این نکته را نیز نباید از یاد برد که فضای مجازی، فضایی است که در عین داشتن تهدید ها و محدودیت ها، می تواند فرصت ها و قابلیت های زیادی را نیز همراه داشته باشد. سیاستگذاران باید در درجه اول نیازهای جوانان را به خوبی شناسایی کنند و در درجه دوم این فضا را به درستی مدیریت کنند (تقوایی و زحمتکش، ۱۳۸۴).

نتیجه گیری

شبکه های اجتماعی کاربرد گروهی ابزار آنلاین و فناوری هایی هستند که مشارکت، محاوره، آزاد اندیشی و اجتماعی شدن را در گروهی از کاربران تشویق و میسر می کنند. شبکه های اجتماعی نوین به عنوان یک رسانه تاثیر گذار در ایجاد فضایی باز و گسترده برای کاربران خود، به ویژه جوانان و نوجوانان نقش مهمی را ایفا کرده است. با پیدایش شبکه های اجتماعی، استفاده از این شبکه ها جز جدایی ناپذیری از زندگی بسیاری از دانش آموزان شده است؛ عوامل موثر بسیاری در گرایش دانش آموزان به فضای مجازی وجود دارد که جذابیت این فضا یکی از دلایل استفاده بیش از حد نوجوانان این رده سنی می باشد. دلیل پایین بودن میانگین نمرات دانش آموزان در بیشتر مواقع ربطی به بی کیفیتی آموزش ندارد. درگیری بیش از حد دانش آموزان به فضای مجازی با وجود افزایش کیفیت کتاب ها نسبت به سال های گذشته باعث کاهش و افت عملکرد تحصیلی آنها می شود. شبکه های مجازی با وجود اینکه فرصتی را برای ارتباط با دوستان و اجتماعی شدن افراد را فراهم می آورد؛ اما ظرفیت پذیرش هنجارها را در افراد بالا برده و امکان به وجود آمدن تغییرات بسیاری در رفتار دانش آموزان وجود دارد که ممکن است که فرد خیلی از ارزش هایش را در این شبکه ها از دست بدهد. در آخر پیشنهاد می شود مدیران مدارس و خانواده ها نسبت به تبلیغات و معرفی مزایا و معایب استفاده از شبکه های مجازی و فرهنگ استفاده درست از آن تلاش کنند تا دانش آموزان فرصت استفاده از قابلیت های مفید آن را داشته باشد و باعث پیشرفت آنها در تمامی مقاطع تحصیلی شود.

منابع

- آقا بابایی، عزیز الله و تاجی، محمد رضا (۱۳۹۱). عوامل موثر بر شبکه های اجتماعی (مطالعه موردی کاربران کافی نت ها در شهرستان شهر کرد). مجموعه مقالات همایش ملی رسانه و مسائل اجتماعی ایران، اصفهان: دفتر تبلیغات اسلامی.
- بیابانگرد، اسماعیل (۱۳۸۷). روش های پیشگیری از افت تحصیلی. تهران: انجمن اولیا و مربیان.
- تقوایی، سعید و زحمتکش، ناصر (۱۳۸۴). افت تحصیلی و اینترنت. انتشارات گل واژه.
- جعفری، علی (۱۳۹۵). آسیب های ناشی از عضویت و فعالیت در شبکه های اجتماعی در میان نوجوانان و جوانان شهر اردبیل. فصلنامه پژوهش های ارتباطی، ۲۳(۸۷)، ۱۵۹-۱۸۰.
- جلیل پور، پیمان (۱۳۹۴). بازاریابی در کتابخانه ها از طریق رسانه های اجتماعی: مزایا و چالش ها. فصلنامه تحلیلی- پژوهشی کتاب مهر، شماره ۱۷ و ۱۸، ۲۶-۴۳.
- حسین آبادی، مریم (۱۳۹۱). شبکه های اجتماعی معرف سبکی از زندگی (نگاهی به تاثیر شبکه های اجتماعی بر سبک زندگی کاربران). روزنامه رسالت، ۶-۷.
- خجسته، سعیده؛ خجسته، جلیل و مصدقی، شیرین (۱۴۰۱). تاثیر استفاده از شبکه های اجتماعی بر عملکرد تحصیلی و دل بستگی به مدرسه دانش آموزان. فصلنامه فناوری و دانش پژوهی در تعلیم و تربیت، ۲(۲)، ۱۸-۱۰.
- ستار زاده، داوود (۱۳۸۶). بررسی عوامل اجتماعی موثر بر اعتیاد به اینترنت و پیامدهای آن. فصلنامه تخصصی علوم اجتماعی، ۳(۱۴)، ۱۴۲-۱۲۰.
- شاوردی، تهمنه؛ چیت ساز قمی، محمد جواد و حیدری، حسین (۱۳۹۸). تاثیر شبکه های اجتماعی مجازی بر عملکرد کمی تحصیلی دانش آموزان دختر مقطع متوسطه دوم شهر تهران، ۱۴(۴)، ۸۱۲-۸۰۱.
- شاکری نسب، محسن؛ قلعه نوی، زهره و کاظم آبادی، زهرا (۱۳۹۷). تاثیر استفاده از شبکه اجتماعی مجازی بر اضطراب اجتماعی و خودکارآمدی تحصیلی دانش آموزان.
- شکرکن، حسین؛ حقیقی، جمال و پولادی، محمد علی (۱۳۷۹). بررسی عوامل مهم افت تحصیلی در دبیرستان های پسرانه شهر اهواز. فصلنامه علوم تربیتی و روانشناسی اهواز، ۷(۳)، ۱۰۳-۱۱۴.

شارع پور، محمود (۱۳۹۱). نقش شبکه های اجتماعی در باز تولید نابرابری آموزشی. فصلنامه تعلیم و تربیت، شماره ۹۱، ص ۱۷۰.

علیخانی، حسین (۱۳۸۳). پیامدهای منفی پنهان محیط اجتماعی متوسطه شهر اصفهان و ارائه راهکارهایی برای کاهش پیامدهای منفی. پایان نامه کارشناسی ارشد برنامه ریزی درسی، دانشگاه تربیت مدرس تهران.

فتحی، سروش و مختار پور، مهدی (۱۳۹۳). بررسی نقش و تاثیر رسانه های نوین تصویری در تغییر سبک زندگی (مورد مطالعه: دانشجویان دانشگاه علوم و تحقیقات تهران). فصلنامه مطالعات توسعه اجتماعی ایران، ۶(۲)، ۱۰۱-۱۱۸.

لطف آبادی، حسین (۱۳۸۴). روانشناسی تربیتی. تهران: سمت.

محمدی صادق (۱۳۹۸). تاثیر شبکه های اجتماعی و رفتارهای اجتماعی بر رویه تحصیلی دانش آموزان، مجله مطالعات روان شناسی تربیتی، شماره ۳۶، ۱۶۸-۱۴۵.

مقتدایی، زینب (۱۳۹۳). بررسی نفوذ اینترنت و شبکه های اجتماعی مجازی بر زندگی فردی و اجتماعی نسل جوان.

Paul, J. A., Baker, H. M., & Cochran, J. D. (2012). Effect of online social networking on student academic performance. *Computers in Human Behavior*, 28(6), 2117-2127.

Ozer, I., Karpinski, A. C., & Kirschner, P. A. (2014). A cross-cultural qualitative examination of social-networking sites and academic performance. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 112, 873-881.

Dortaj F. (2002). An investigation of the impact of resultant and prossesive mental simulation on students' academic performance, develop of educational performance test.[master's thesis], Tehran: Allameh Tabatabai University. Persian.

Mingle J, Adams M. (2015). Social media network participation and academic performance in senior high schools in Ghana. *Library Philosophy and Practice*. 1:1.

Khabar Online. Four million survivors from educational inefficiencies, Code: 3315[, Persian.